

Fišer, Zbyněk

Prolog

In: *Na rozhraní světů : fantastická literatura v mezioborovém zkoumání.*
Dědinová, Tereza (editor). Vydání první Brno: Filozofická fakulta, Masarykova
univerzita, 2016, pp. 265-267

ISBN 978-80-210-8441-4

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/136794>

Access Date: 07. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Středoevropská **postmoderna**

PROLOG

Postmoderní literatura využívá fantastické prvky ve všech literárních žánrech, ve kterých je autoři chtějí mít. V následujících kapitolách demonstrujeme toto využití na několika příkladech soudobé literatury. Pojednávání autoři však nejsou jedinými představiteli středoevropské postmoderny, v jejichž textech fantastické prvky čtenář najde. Ve vztahu k postmoderní literatuře chápeme na tomto místě fantastiku jako žánrově nadřazený pojem, kdy fantastické a magické prvky, běžně užívané v různých druzích umění, jsme schopni identifikovat také v oblasti umělecké literární produkce.

Fantastika je určujícím prostředkem pro vymezení ontologického časoprostoru textové skutečnosti konkrétního díla. V literárních dílech postmoderního stříhu je fantastika zároveň plnohodnotným prostředkem budování estetického zážitku, je nástrojem vyvolávání čtenářových emocí na ose libosti. Autoři využívají fantastické prvky v rozmanitých modifikacích i k tomu, aby sdělovali informace o fikčním literárním světě a jeho fungování, o světě se specifickými, uměle zkonstruovanými zákonitostmi. Využívajíce fantastické prvky odkazují tvůrci ozvláštňeným způsobem i k tomu, jak vnímat estetizované poselství díla, jak poselství autora „číst“. Funkce fantastiky je ovšem v díle zdvojnásobena, protože poselství textu odkazuje i mimo sebe, k aktuálnímu světu, k mimotextové skutečnosti. Dá se říci, že sama fikčnost je zvláštní způsob, jak se na ontologicky omezeném modelu pokusit pochopit aktuální svět. Postmoderní se všemi rekonstrukčními a dekonstrukčními postupy vyprávění a tvorby estetizovaného poselství využívá fantastických fikčních prvků jako dalšího možného prostředku, jak aktuálnímu světu porozumět. Je to poselství specificky, estetizovaně modifikované. Fantastické prvky v postmoderních textech stojí nejednou ve službách alegorie, symbolu či autointerpretačních autorských strategií. Tradičně realistické způsoby traktace dostávají při užití fantastična další

dimenze, autorem nabídnutý ontologický model světa je rozšířen o takzvané iracionální možnosti poznání, jak funguje nebo může fungovat svět mimoliterární. Postmodernistické přepracovávání mýtů, respektive mytologických prvků vytváří například situaci podobnou té, kdy v předmytologické době bohové ještě žili mezi lidmi, kdy zvířata ještě mluvila –, a v této konstelaci hledá autor naději ne pro vyprávění, ale pro posluchače. Je to příspěvek k pochopení našeho místa ve světě.

V raných textech Daniely Hodrové, například v trilogii *Trýznivé město*, se potkávají postavy z tohoto světa s postavami zemřelými, ožívají zde různé předměty, ba dokonce se na vyprávění podílejí personifikovaná abstrakta. V textech Daniely Hodrové, Jiřího Gruši (*Dotazník aneb Modlitba za jedno město a přítele*), stejně jako u Jiřího Kratochvila, Miloše Urbana nebo Michala Ajvaze (*Druhé město*) cestují postavy časem, vykazují nadstandardní psychosomatické vlastnosti jako přirozenou součást své zvýšené senzibility,¹ vnímají paranormální jevy a ovládají paranormální energie. Fantaskní perspektiva je používána i při výběru prostředí, resp. při fokalizaci prostoru z pohledu postavy; prostory dějů jako houštiny, podzemní labyrinty, sklepení, hrobky, studny, tunely, světlíky, kaple či zešeřelá skladiště, archivy a krámy traktují vyprávěči zhusta jako bizarní kulisy.

Je třeba si povšimnout, že vedle žánrové vícevrstevnatosti či hybridnosti, která se neomezuje pouze na aluze na mýty a pohádky, je v postmoderních textech českých autorů od osmdesátých let dvacátého století nápadná intertextualita: v raných prozaických textech Alexandry Berkové (*Knížka s červeným obalem*), Jana Křesadla (*Mrchopěvci; Fuga trium*), Jáchyma Topola (*Sestra*), Zuzany Brabcové (*Daleko od stromu*), Jiřího Kratochvila nebo Michala Ajvaze (také *Návrat starého varana; Tyrkysový orel*) nalézáme četné odkazy na literární, hudební, výtvarná díla, na architekturu, na divadlo a dramatická díla, na filozofické koncepce nebo náboženské systémy. Někdy autoři podávají vlastní výklad, jak má aluzím, parafrázím, použitým literárním a kompozičním postupům čtenář rozumět. Takový autointerpretační význam a zároveň antiiluzivní působení mají třeba komentáře u Jiřího Kratochvila nebo Daniely Hodrové. Většinou je však na čtenáři, aby mnohvrstevnatý systém narázek, výpůjček, odkazů a kompozičních či žánrových variací rozeznal a dešifroval sám.² Takto vystavěná textová skutečnost nepodává v žádném případě ani jednodušší výklad textu a jeho poselství, čtenáři však poskytuje alternativu k výkladu některých entit a vztahů ze světa aktuálního. Fantaskní obrazy prostorů, figur, paranormálních vlastností a jevů, mytologické a jiné intertextuální odkazy se pro interpretaci díla stávají metaforami tajemství, nevysvětlitelnosti, transcendentna, touhy po vol-

1 Jan Tlustý upozorňuje v souvislosti s *Druhým městem* Michala Ajvaze na potřebnost zapojit při recepci textu smyslové vnímání v celé jeho šíři, neboť například tento román „promlouvá především smyslovostí“ (TLUSTÝ 2006: 104) – dožaduje se tedy jako interpret zvýšené senzibility i u čtenáře.

2 Jan Tlustý upozorňuje na to, že v textech, jako je Ajvazovo *Druhé město*, zpochybňuje surreálná imaginace nadvládu rozumu ovládajícího naše vnímání světa, takové texty pak lze číst jako „dekonstrukci aktuálně přítomné ‚verze světa‘“ (TLUSTÝ 2006: 104).

nosti, nebo naopak symbolizují třeba vězení, hrůzu, zlo, deformovanou morálku, duševní patologii, mnohdy však představují afinitu k dobru, náklonnost ke spravedlnosti, ke hravé kreativitě a empatické toleranci. Má-li to znamenat pro příjemce jen literární hru a zábavu, nebo i příspěvek k výkladu a pochopení existenciálních a ontologických konstelací, ponechávají autoři většinou na recipientech. Jisté je, že setkání s takovým literárním textem atakuje hranice čtenářovy identity.

